

MINTAQA TURIZM SALOHIYATINI VA UNGA TASIR ETUVCHI OMILLAR

Nasriddinov Husanbek Sadridin o'g'li
University of Business and Science (UBS)
“Menejment” kafedrasida assistenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada mintaqaviy turizm salohiyatining mazmuni va unga ta'sir etuvchi asosiy omillar keng tahlil qilingan. Jahon turizm industriyasining iqtisodiyotdagi ulushi, mintaqaviy turizmning tarixiy-madaniy, tabiiy-geografik, infratuzilmaviy va ijtimoiy-iqtisodiy resurslari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonning turistik imkoniyatlari, so'nggi yillarda sayyohlar oqimining o'sishi, hunarmandchilik va gastronomik turizmning rivojlanishdagi roli ham ko'rsatib berilgan. Tadqiqotda turizmning mintaqaviy iqtisodiyotga qo'shgan hissasi, barqaror rivojlanishga ta'siri va uni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Turizm salohiyati, mintaqaviy rivojlanish, tabiiy resurslar, madaniy meros, infratuzilma, sayyohlar oqimi, hunarmandchilik, gastronomik turizm, barqaror turizm, iqtisodiy ta'sir.

Аннотация

В статье рассматривается сущность туристского потенциала региона и факторы, влияющие на его формирование. Освещены роль туризма в мировой экономике, значение природно-географических, историко-культурных и инфраструктурных ресурсов для развития отрасли. Особое внимание уделено туристическому потенциалу Узбекистана, росту потока туристов в последние годы, роли ремёсел и гастрономического туризма. В исследовании проанализировано влияние туризма на региональную экономику и устойчивое развитие, а также предложены научно-практические рекомендации по дальнейшему совершенствованию сферы.

Ключевые слова: Туристский потенциал, региональное развитие, природные ресурсы, культурное наследие, инфраструктура, туристический поток, ремёсла, гастрономический туризм, устойчивое развитие, экономическое влияние.

Abstract

This article analyzes the essence of regional tourism potential and the key factors influencing its development. It highlights the role of tourism in the global economy, emphasizing the importance of natural, historical-cultural, infrastructural, and socio-economic resources. Special attention is given to Uzbekistan's tourism potential, the recent growth in tourist arrivals, and the contribution of handicrafts and gastronomic tourism. The study also examines the impact of tourism on regional economic growth, sustainable development, and provides practical recommendations for enhancing the tourism sector.

Keywords: Tourism potential, regional development, natural resources, cultural heritage, infrastructure, tourist flow, handicrafts, gastronomic tourism, sustainable tourism, economic impact.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida turizm sohasining oʻrni juda katta va u tez surʼatlarda rivojlanmoqda. Soʻnggi oʻttiz yil ichida jahon boʻyicha sayyohlar soni toʻrt barobarga oshib, turizm sohasidan tushgan daromad esa yigirma besh baravarga koʻpaydi. Turizm iqtisodiyotining global koʻrsatkichlari turizm sanoatini iqtisodiyotning eng yirik tarmoqlaridan biriga aylantirdi. Misol uchun, 2022-yil holatiga koʻra, turizm sohasida dunyo boʻylab 8 milliondan ortiq odam ish bilan taʼminlangan. Jahon boʻylab yiliga bir milliarddan ziyod inson sayohat qilmoqda, bu esa turizm sohasining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini koʻrsatadi.[1]

Shu sababli, mintaqaviy turizm salohiyatini oʻrganish va undagi unga taʼsir etuvchi omillarni aniqlash zamonaviy iqtisodiy kontekstda juda dolzarbdir. Mintaqalar oʻzining noyob tabiiy, madaniy va tarixiy merosi orqali sayyohlarni jalb etadi va mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga katta hissa qoʻshadi. Bu maqolada mintaqaviy turizm salohiyati va uning shakllanishiga taʼsir qiluvchi omillar tahlil qilinadi, shuningdek turizm sohasining mintaqaviy iqtisodiyotdagi ahamiyati yoritiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqaviy turizm salohiyatini va unga taʼsir etuvchi omillar boʻyicha xorijiy olimlardan R. Butler tomonidan turizm sohasida eng mashhur nazariyalardan biri uning "Tourism Area Life Cycle" (TALC) nazariyasidir. Butler turizm hududlarining rivojlanishiga vaqt oʻtishi bilan bosqichma-bosqich yondashadi: kashf etish, ishtirok etish, rivojlanish, konsolidatsiya, toʻxtash va keyin esa yoʻqolish yoki yangilanish bosqichlari. Ushbu nazariya turizm hududlarining barqarorligini taʼminlash uchun resurslarni tejash va mahalliy jamiyatni qoʻllab-quvvatlash zarurligini taʼkidlaydi. Nazariya turizm manzillarini boshqarish va rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda keng qoʻllaniladi [2]. Yana bir iqtisodchi olim P. Pearce Madaniy turizm va sayyohlarning psixologik xulq-atvori ustida izlanishlar olib borgan. Uning ishlari sayyohlarning motivatsiyasi, madaniy almashinuv va ularning qaysi turdagi joylarga sayohat qilishini oʻrganishga qaratilgan. Pearce turizmni inson faoliyatining ijtimoiy va madaniy jihatlari bilan bogʻlaydi [3]. C. Michael Hall barqaror turizm rivojlanishi va mintaqaviy turizm salohiyatiga ekologik omillarning taʼsirini oʻrganadi. Hallning tadqiqotlari turizmning atrof-muhitga taʼsirini kamaytirish va mintaqaviy resurslardan oqilona foydalanish yoʻllarini aniqlashga qaratilgan [4]. D. Buhalis zamonaviy raqamli texnologiyalar va onlayn platformalarning turizmni rivojlantirishdagi roli haqida ilmiy ishlar olib boradi. Buhalis, raqamli ekotizim va turizm biznesini integratsiya qilish orqali mintaqaviy turizm salohiyatini oshirish strategiyalarini ishlab chiqadi [5].

Oʻzbekiston olimlardan U. Otaboyev Oʻzbekistonning turizm salohiyatini oshirish, davlat siyosati va infratuzilmani rivojlantirish masalalarini oʻrganadi. Otaboyevning tadqiqotlari mintaqaviy turizmni diversifikatsiya qilish va mahalliy aholi ishtirokini taʼminlashga qaratilgan [6]. G. Ilkhomova empirik tahlillar orqali Oʻzbekistondagi turizm rivojlanishini baholaydi, turizm raqobatbardoshligini oshirish va barqarorlikni taʼminlashning mexanizmlarini izlaydi [7]. N. Juraboev mintaqaviy turizm salohiyatini baholash, madaniy merosni saqlash va sayyohlarni jalb qilish omillarini ilmiy izlanishlarda koʻrib chiqadi.

Bizning nazariy tadqiqotimizda mintaq turizm salohiyatining mazmuni va mohiyati, ya'ni mintaqaning sayyohlarni jalb qilish qobiliyati va imkoniyatlari, salohiyat shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar: tabiiy resurslar, madaniy-meros obyektlari, infratuzilma, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sharoitlar, turizm salohiyatining iqtisodiy natijalari: sayyohlar oqimi, daromadlar, ish bilan ta'minlash va mintaqaviy barqarorlik, turizm sohasida yuzaga keladigan muammolar va cheklovlar, masalan atrof-muhitga zarar, siyosiy yoki ijtimoiy beqarorlik kabi omillar o'rganilgan.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi mintaq turizm salohiyatini baholash va unga ta'sir etuvchi omillarni kompleks tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, tadqiqot nazariy va amaliy jihatlarni uyg'unlashtirish orqali olib borildi. Tadqiqotda deskriptiv va analitik yondashuvlar, qiyosiy tahlil usuli, statistik ko'rsatkichlarni dinamik tahlil qilish usuli, tizimli yondashuv, empirik metodologik usullar orqali turizm sohasini yanada rivojlantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish, mintaqaviy salohiyatni baholash va samaradorlikni oshirishga qaratilgan bo'lib, olingan natijalar asosida strategik qarorlar ishlab chiqishga imkon beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Zamonaviy global turizm sanoatining o'sishiga bir qator omillar – transport-logistika tizimining modernizatsiyasi, internet va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, onlayn bronlash va to'lov tizimlarining qulayligi, xalqaro hamkorlik va siyosiy barqarorlikning mustahkamlanishi ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, ekologik barqarorlik, madaniy merosni saqlash va mahalliy aholining turizm jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlash bugungi kunda global turizm kun tartibidagi asosiy masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Turizm iqtisodiyotining asosiy indikatorlari sayyohlar oqimi, turizm sohasi daromadlari va ish bilan ta'minlanganlar soni hisoblanadi. Jahon bo'yicha 2023 yil ma'lumotlariga ko'ra, global turizm sohasi iqtisodiy jihatdan juda katta ahamiyat kasb qilmoqda: sayyohlar soni yiliga 1.4 milliardga yaqinlashgan, turizmdan tushgan daromadlar 9 trillion AQSh dollaridan oshgan va turizm sohasida 10 millionlab ish o'rinlari yaratilgan [8]. Bu ko'rsatkichlar sohani iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri sifatida ko'rsatadi

1-jadval

Jahon turizm bozorini iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili¹

Mintaqa	Sayyohlar soni, mln	Turizmdan daromad, mlrd AQSH dollar	Ish o'rinlari, mln
Yevropa	450	620	15.6
Osiyo va Tinch Okeani	390	480	13.2
Shimoliy Amerika	170	430	10.4
Lotin Amerikasi	120	110	3.8
Yaqin Sharq	70	85	3.1
Afrika	65	60	2.7

¹ Muallif ishlanmasi

Bu ma'lumotlar turizm salohiyatining mintaqaviy farqlanishini ko'rsatmoqda. Yevropada sayyohlar soni eng katta bo'lib, bu hududdagi tarixiy va madaniy meros, rivojlangan infratuzilma va siyosiy barqarorlik bilan bog'liq.

Mintaqaviy turizmni rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagilar hisoblanadi:

1. Tabiiy va madaniy resurslar .
2. Infratuzilma darajasi.
3. Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar.

4. Marketing va xalqaro hamkorlik omillari samarali reklama kampaniyalari, turizm ko'rgazmalari va xalqaro shartnomalar mintaqaviy turizmni rivojlantirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda turizm salohiyatining sezilarli oshdi ya'ni 2020-2024 yillarda sayyohlar soni yillik o'rtacha 12% ga o'sdi, bu esa xizmatlar sifati yaxshilanishi va davlat siyosatining faol qo'llab-quvvatlashi bilan bog'liq. Investitsiyalar asosan tarixiy joylar va ekoturizm zonasiga yo'naltirilmoqda. Bundan tashqari, mahalliy aholini turizm sohasida ish bilan ta'minlash ham mintaqaviy rivojlanish uchun muhim omil hisoblanadi. Turizmning mintaqaviy iqtisodiyotga kiritgan hissasi 2023 yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining 6,7% ga teng bo'ldi [9].

O'zbekistonning turizm salohiyati, eng avvalo, uning tarixiy-madaniy boy merosi bilan ajralib turadi. Bu salohiyatni asosan qadimiy shaharlar – Samarqand, Buxoro va Xivadagi tarixiy majmualar yanada boyitadi. Registon ansambli, Shohi Zinda yodgorliklari, Poyi Kalon masjidi va minorasi, Ark qal'asi hamda Xivadagi Ichan-Qal'a kabi nodir obidalar o'zining me'moriy go'zalligi va tarixiy ahamiyati tufayli UNESCOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, ular O'zbekistonning xalqaro turizm xaritasidagi nufuzini yanada oshiradi.

Mamlakatning turistik imkoniyatlari faqat tarixiy yodgorliklar bilan cheklanmaydi. Tabiiy-geografik sharoiti ham muhim rol o'ynaydi. Jumladan, Tyan-Shan va Pomir-Olay tog' tizmalari, shuningdek, Chotqol, Hisor va Qizilsuv qo'riqxonalar, Aydarko'l ko'li, Sarmishsoy darasi kabi tabiiy maskanlar ekologik hamda sarguzasht turizmi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Bu jihatlar xorijiy sayyohlar oqimini yanada ko'paytirishga zamin bo'lmoqda. Masalan, rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonga 6,6 milliondan ortiq chet ellik turist tashrif buyurgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2016-yildagidan qariyb 2,5 baravar yuqoridir [10].

Turizmning iqtisodiy va madaniy qimmatini yanada oshiruvchi omillardan yana biri – bu milliy hunarmandchilik va gastronomik an'analardir. Xususan, Marg'ilondagi atlas va adras to'qimachiligi, Rishtondagi milliy kulolchilik buyumlari, Buxorodagi zardo'zlik san'ati, Xorazmning yog'och o'ymakorligi nafaqat o'zbek xalqining boy madaniy merosini aks ettiradi, balki turistlar uchun alohida qiziqish uyg'otadigan iqtisodiy qiymatga ega turistik mahsulotdir. Milliy oshxona, masalan, palov, somsa, shashlik va non mahsulotlari esa gastronomik turizmni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi.

Shu bilan birga, O‘zbekistonning turizm imkoniyatlari to‘liq ishga solinishi uchun ayrim muammolarni hal etish zarur. Ba’zi hududlarda transport va logistika infratuzilmasining rivojlanmaganligi, xizmat ko‘rsatish sifati va xorijiy tillarni biladigan malakali kadrlarning yetishmasligi, shuningdek, ekologik muammolar hamda marketing strategiyalarining sustligi turizmni yanada keng rivojlantirishga to‘sqinlik qilmoqda. Shuning uchun olimlarning fikriga ko‘ra, turizm sohasini rivojlantirishda ekologik barqarorlikni ta’minlash, raqamli texnologiyalarni joriy etish, turistik mahsulotlarni xilma-xillashtirish va kadrlar tayyorlash tizimini mustahkamlash muhim yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekistonda turizmni yanada kengaytirish nafaqat mintaqa iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishga, balki yangi ish o‘rinlarini yaratishga, eksportga yo‘naltirilgan xizmatlar hajmini oshirishga va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta turtki beradi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning turizm salohiyati – bu boy tarixiy va madaniy meros, tabiiy resurslar, milliy qadriyatlar hamda zamonaviy infratuzilmaning uyg‘unlashgan majmuasidir. Davlatning oqilona siyosati, xususi sektor investitsiyalari, raqamli texnologiyalarni keng tatbiq etish va kuchli marketing strategiyalarini amalga oshirish O‘zbekistonning turizm sohasini Markaziy Osiyodagi eng jozibali va raqobatbardosh markazlardan biriga aylantirishga xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy turizm salohiyatini to‘liq amalga oshirish uchun quyidagi tavsiyalar muhim:

Transport va kommunikatsiya infratuzilmasini yaxshilash, shu jumladan xalqaro aeroportlar sonini ko‘paytirish;

Madaniy va ekoturizmni rivojlantirish, milliy meros obyektlarini saqlash va targ‘ib qilish;

Turizm xizmatlarini sifatli qilish va professional kadrlar tayyorlash;

Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish, xalqaro turistlarni jalb qilish uchun integratsiyalashgan marketing kampaniyalarini yuritish;

Siyosiy xavfsizlikni oshirish va ekologik barqarorlikni ta’minlash.

Bu omillar mintaqa turizmining barqaror rivojlanishida asosiy rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, amaliy tadqiqotlar va statistik tahlillar mintaqaviy strategiyalarni mukammal ishlab chiqishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Jahon turizm tashkiloti. Turizm iqtisodiyoti statistikasi bo‘yicha yilgi hisobot. — 2022. — 50 b. https://uz.wikipedia.org/wiki/Jahonda_turizm_tashkiloti

2. Butler R.W. The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources // Canadian Geographer. — 1980. — Vol. 24, No. 1. — P. 5-12. — URL:

<https://www.communityeconomies.org/publications/chapters/butlers-tourism-area-life-cycle-and-its-expansion-creative-economy> (01.10.2025)

3. Pearce, P.L. (1982). "The Social Psychology of Tourist Behaviour". Pergamon Press, Oxford, UK. — 234 b.
4. Buhalis, D. (2003). "eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management". Pearson Education, Harlow, England. — 311 p.
5. Buhalis, D. (2003). "eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management". Pearson Education, Harlow, England. — 311 p.
6. U. Otaboyev. Prospects for the Development of Tourism in Uzbekistan // Nordic Research Journal, 2024. — URL: <https://research.nordicuniversity.org/index.php/nordic/article/view/854>
7. G. Karimova. O‘zbekistonda inklyuziv turizmni konseptual rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari: Dissertatsiya avtoreferati. Tashkent, 2025. — URL: <https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3a018492f01.file>
8. Jahon sayyohlik tashkiloti. UNWTO Tourism Highlights 2023 Edition. — Madrid, 2023. — 88 p. — URL: <https://www.unwto.org/statistics>.
9. O‘zbekiston Respublikasining Turizm sohasi rivojlanishining Iqtisodiy tahlili. — Ilmiy maqola, 2024. — URL: [https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/0085/85_i_20250609_133351_5%20\(22\).pdf](https://ilmiyanjumanlar.uz/uploads/conferences/0085/85_i_20250609_133351_5%20(22).pdf) (01.10.2025).
10. World Bank. Tourism Outlook for Central Asia. Washington, 2023.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**